Casestudy

Ontwikkel potentieel voor jonge statushouders

Juni 2026

In opdracht van Weener XL, uitgevoerd door Social Envoy, gesubsidieerd door AMIF.

01

van uitval verklaren naar ontwikkelruimte organiseren

Een aanzienlijke groep jonge statushouders loopt vast of valt uit binnen de huidige inburgering. Dat is extra urgent omdat een groot deel van de statushouders jong is: ongeveer 40% valt in de leeftijdsgroep van 18 tot 27 jaar. Juist voor deze groep is het belangrijk dat de inburgering goed aansluit, omdat zij nog aan het begin staan van hun volwassen leven, opleiding en loopbaan.

268
Jongere statushouders

59
Jongeren in de Z-route

127
Jongeren in de B1-route

21
Jongeren in het combitraject Entree

In dit onderzoek richten we ons vooral op jongeren die, om uiteenlopende redenen, weinig of onderbroken scholing hebben gehad in hun land van herkomst. Zij komen in Nederland aan op een cruciaal moment in hun leven. Ze moeten een nieuwe taal leren, hun plek vinden in een onbekend systeem, omgaan met verlies of trauma, soms zorgen voor familie, en tegelijkertijd keuzes maken over onderwijs, werk en toekomst.

Dat is niet alleen een lokaal vraagstuk in Den Bosch, maar een bredere landelijke opgave. Juist omdat deze jongeren nog hun hele loopbaan voor zich hebben, is het belangrijk om inburgering niet alleen te zien als een verplicht traject, maar als een kans om ontwikkeling mogelijk te maken.

In de praktijk wordt vastlopen, verzuim of uitval snel gelezen als een motivatieprobleem. Een jongere komt niet opdagen, haakt af, stelt zich terughoudend op of lijkt geen duidelijke richting te hebben. Maar uit het onderzoek werd zichtbaar dat dit beeld te smal is. Veel jongeren willen juist vooruit. Ze willen leren, werken, studeren, zelfstandig worden en iets opbouwen. Alleen is de ruimte om dat te doen niet vanzelfsprekend aanwezig.

De centrale vraag werd daarom niet:
Hoe motiveren we jongeren? Maar:

Wat hebben jongeren nodig om hun ontwikkelpotentieel te kunnen benutten?

Voor WeenerXL lag er in eerste instantie een concrete vraag: ontwikkel persona's van jonge statushouders, zodat beleid en uitvoering beter kunnen aansluiten op hun leefwereld. Tijdens het onderzoek werd duidelijk dat daar geen simpel antwoord op mogelijk was. Het vraagstuk is daarvoor te complex. Die complexiteit zit in landelijke regelgeving, gemeentelijke organisatie, routekeuzes, toetsmomenten, professionele verantwoordelijkheden en de leefwereld van jongeren zelf.

Daarom moesten de persona's meer worden dan profielen van jongeren. Ze moesten helpen om een dieper systeemverhaal zichtbaar te maken: waarom sommige jongeren groeien, waarom anderen vastlopen, waar het systeem ontwikkelruimte kan vergroten of beperkt, en wie daarin eigenaarschap neemt.

02

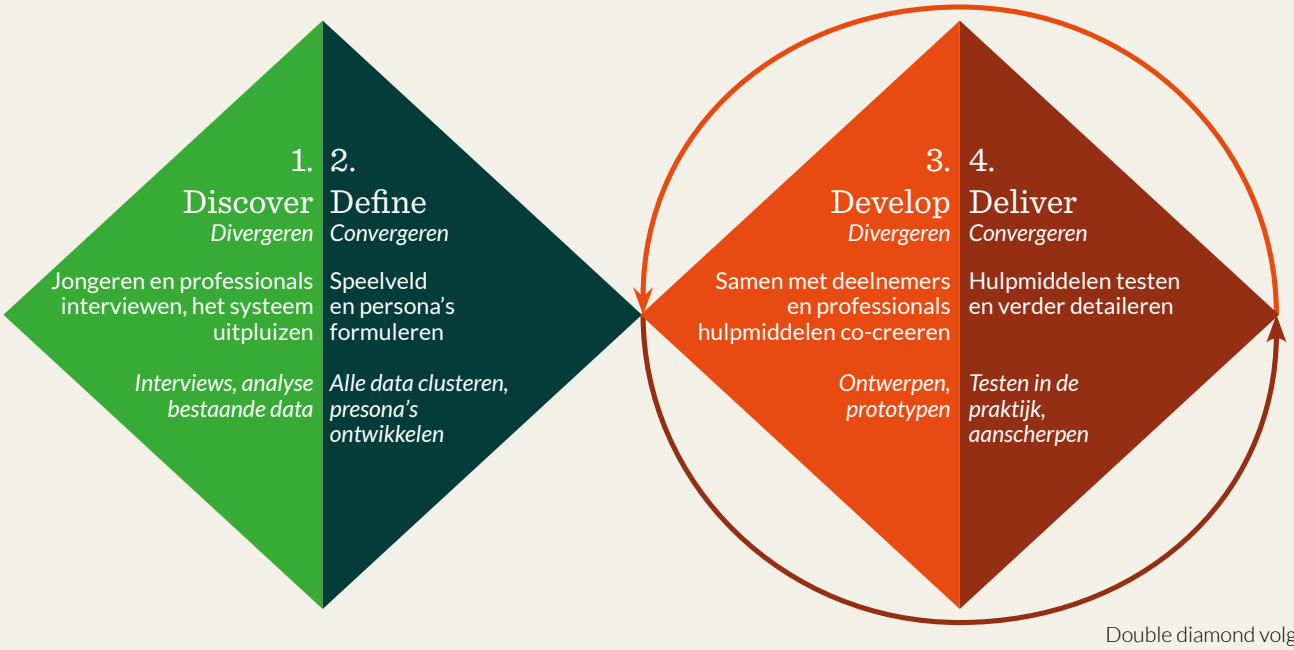
stem van jongeren als vertrekpunt

In het onderzoek spraken we met jonge statushouders van 17 tot 27 jaar en met professionals binnen en buiten WeenerXL. In totaal zijn 30 jonge inburgeraars en 27 professionals betrokken. Voor kwalitatief, ontwerpend onderzoek is dit een uitzonderlijk stevige basis. Juist omdat jonge statushouders vaak moeilijk bereikbaar zijn en hun stem in beleid en onderzoek niet vanzelfsprekend doorklinkt, is het bijzonder dat in dit traject zo nadrukkelijk is geïnvesteerd in het rechtstreeks ophalen van hun ervaringen.

De leefwereld van jongeren is niet via cijfers, aannames of alleen via professionals gereconstrueerd, maar direct opgehaald bij de jongeren zelf. Hun ervaringen vormen de basis voor de analyse, de persona's en de ontwerpprincipes. WeenerXL heeft hiermee bewust ruimte gemaakt om jongeren niet alleen als doelgroep te bekijken, maar hun perspectief serieus mee te nemen in de ontwikkeling van beleid en uitvoering.

De gesprekken vonden plaats rondom verschillende routes en organisaties, waaronder WeenerXL, Sterk Huis, Nidos, Participatiehuis en Sagènn. Het onderzoek richtte zich op jongeren in de Z-route, de B1-route en het combitraject Entree. In Den Bosch ging het op dat moment om 268 jonge statushouders in de inburgering.

De aanpak volgde de beweging van de Double Diamond: eerst breed begrijpen hoe het systeem werkt, daarna scherp duiden waar jongeren vastlopen, vervolgens vertalen naar persona's, stoplichten en ontwerpprincipes, en tot slot toepassen in nieuw aanbod zoals de jongerenaanpak in de Z-route. Zo bleef het onderzoek niet hangen in analyse, maar werd het direct verbonden aan ontwerp, beleid en uitvoering.

Double diamond volgens British Design Councel

03

de matrix: een nieuwe manier van kijken

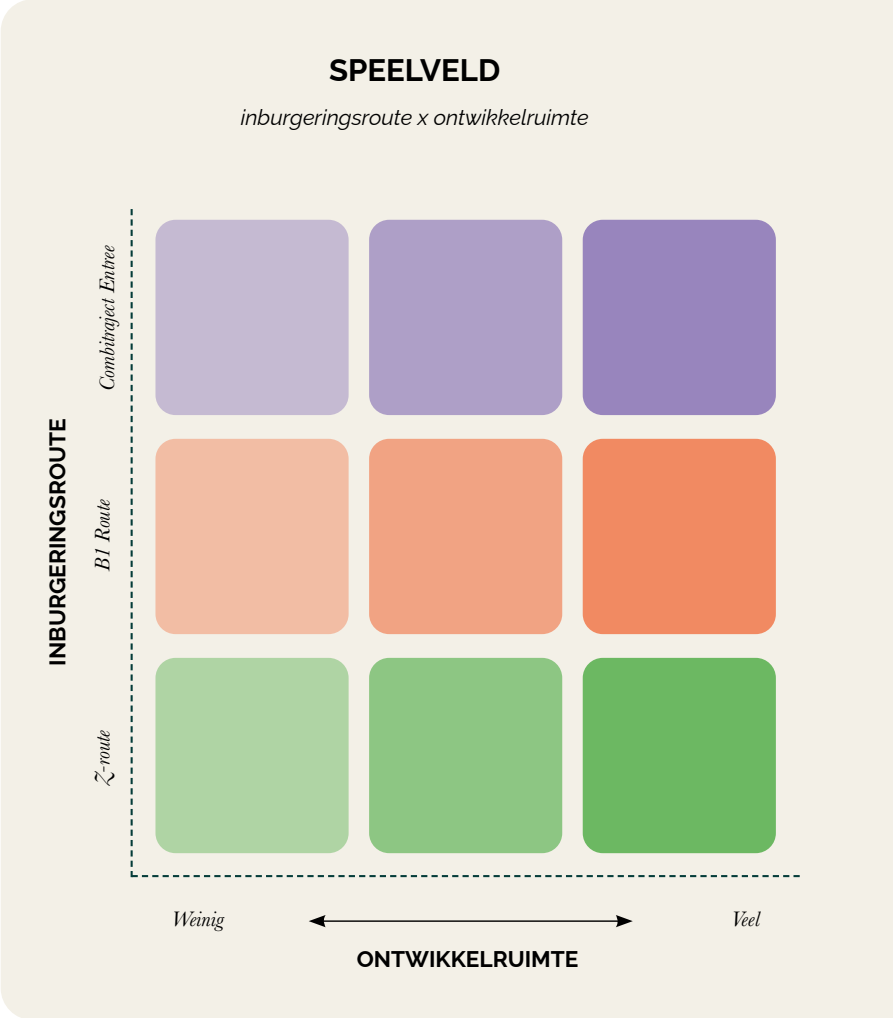
Uit het onderzoek komt naar voren dat jongeren niet alleen verschillen in taalniveau, leerbaarheid of route. Ze verschillen vooral in de mate waarin zij ontwikkelruimte ervaren: de mentale, fysieke, sociale en praktische ruimte om te leren, keuzes te maken en stappen te zetten. Daarmee werd zichtbaar dat het vraagstuk niet alleen in de route zit, maar in de combinatie van route, leefwereld en systeem.

Om die complexiteit hanteerbaar te maken, ontwikkelden we een matrix met twee assen. De verticale as laat zien in welke inburgeringsroute een jongere zit: de Z-route, de B1-route of het combitraject Entree. De horizontale as laat zien hoeveel ontwikkelruimte een jongere ervaart.

Zo ontstaat een speelveld dat een belangrijk inzicht zichtbaar maakt: Vooruitgang binnen een route is niet hetzelfde als persoonlijke ontwikkeling. Een jongere kan lessen volgen, uren maken of examens plannen, terwijl onderliggende factoren zo onder druk staan dat uitval dichtbij komt. Andersom kan een jongere die eerst nauwelijks vooruitging, ineens groeien wanneer rust, veiligheid, structuur en perspectief ontstaan.

De matrix helpt om anders te kijken.
Niet alleen naar gedrag, aanwezigheid of prestaties, maar naar de vraag: wat maakt dat deze jongere nu wel of geen ruimte heeft om zich te ontwikkelen? En vervolgens: wat kan het systeem doen om bestaande barrières te verminderen?

Daarmee verschuift de verantwoordelijkheid. Niet alles wordt bij de jongere gelegd. Het systeem krijgt de opdracht om beter te zien waar ontwikkeling mogelijk wordt gemaakt, waar zij wordt belemmerd en wie daarin eigenaarschap neemt.

04

persona's als tool

Op basis van de matrix ontwikkelden we 9 persona's. Elke persona vertegenwoordigt een positie in het speelveld: een combinatie van route en ontwikkelruimte. De persona's zijn bewust niet gemaakt als stereotypen, maar als herkenbare patronen. Ze brengen de leefwereld van jongeren aan tafel, juist op momenten dat jongeren zelf niet altijd aanwezig kunnen zijn in beleids- of ontwerpgesprekken.

De persona's laten zien wat jongeren motiveert, waar zij tegenaan lopen en hoe systeemkeuzes in hun dagelijks leven doorwerken. Ze maken abstracte beleidsbegrippen concreet. Woorden als uitval, verzuim, doorstroom, zelfredzaamheid of participatie krijgen een menselijk gezicht.

Tegelijkertijd bevragen ze mentale modellen. Ze laten zien welke aannames er leven over jongeren: over motivatie, verantwoordelijkheid, leerbaarheid, zelfstandigheid en tempo. Juist daar zit de kern van systemische verandering. Zolang het systeem vooral kijkt naar route, aanwezigheid en regels, blijven onderliggende patronen buiten beeld. De persona's helpen om dat gesprek te kantelen.

De persona's zijn los van het onderzoeksdocument ook vertaald naar een Persona Deck. Dit kan je erbij pakken in strategiesessies of bij beleidsvorming.

05

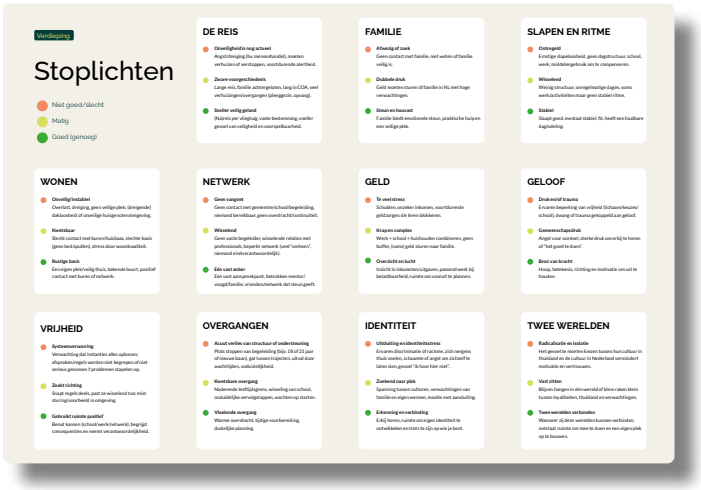
Tool 1: de stoplichten van ontwikkelruimte

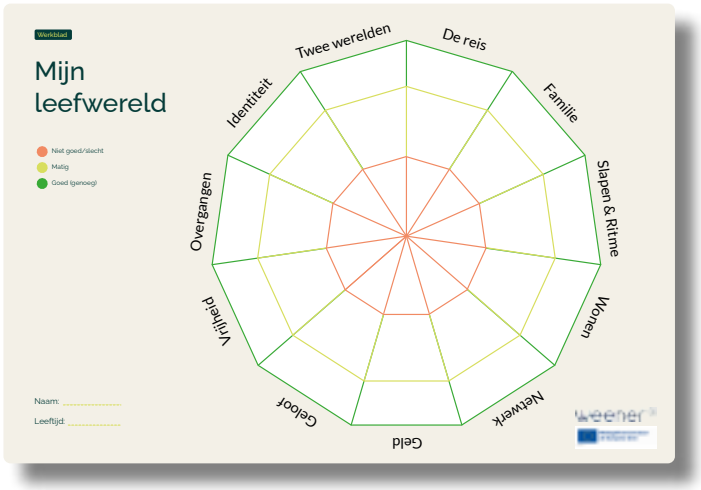
Uit de analyse kwamen 11 universele factoren naar voren die bepalen hoeveel ruimte jongeren ervaren om stappen te zetten: wonen, geld, familie, slapen en ritme, netwerk, identiteit, vrijheid, geloof, overgangen, twee werelden en de reis naar Nederland. Deze factoren zijn niet gekoppeld aan één route, maar vormen een laag over het hele systeem heen. Ze gelden voor jongeren in de Z-route, B1-route en het combitraject Entree, en kunnen ook breder worden ingezet voor andere groepen statushouders.

Om deze factoren bespreekbaar te maken, zijn ze vertaald naar een visuele gesprekstool met stoplichten (tool 'Mijn leefwereld'). Groen betekent dat de basis op orde is en er ruimte is om te ontwikkelen. Oranje laat zien waar spanning zit en ontwikkeling veel energie kost. Rood wijst op overbelasting: de omstandigheden drukken zo zwaar dat leren, kiezen of vooruit bewegen nauwelijks lukt.

De stoplichten maken zichtbaar dat uitval vaak niet ontstaat door één probleem, maar door stapeling. Gedrag wordt snel geïndividualiseerd: iemand is niet gemotiveerd, niet zelfstandig genoeg of maakt verkeerde keuzes. Maar vaak is gedrag een signaal van iets anders: onveiligheid, geldstress, gebrek aan ritme, onduidelijke regels, een route die niet past of professionals die wel betrokken zijn, maar onvoldoende mandaat hebben om echt iets te veranderen.

Daarmee zijn de stoplichten nadrukkelijk geen diagnose-instrument, maar een gesprekstool. Ze helpen jongeren en professionals om samen te zien waar ruimte zit, waar spanning ontstaat en waar het systeem iets kan doen om barrières te verminderen.

06

Tool 2: Mijn Ontwikkelpad

Uit de interviews bleek hoe ingewikkeld het is om overzicht te krijgen over de routes naar onderwijs en werk. Slechts enkele professionals kennen het hele speelveld en kunnen mogelijkheden, toelatingseisen, financiële gevolgen en begeleiding naast elkaar leggen. Daardoor lijkt een keuze op papier soms logisch, terwijl deze niet past bij de ontwikkelfase, thuissituatie of wensen van de jongere.

Ook jongeren weten vaak niet wat hun huidige route betekent, welke alternatieven er zijn of bij wie zij hulp kunnen vragen. Om deze mogelijkheden samen te kunnen onderzoeken, ontwikkelden we Mijn Ontwikkelpad. De ervaring van Claudia Verberk, voormalig onderwijsmakelaar, vormde hiervoor de basis. Tijdens gesprekken tekende zij complexe routes voor jongeren uit. In de tool is deze werkwijze gecombineerd met informatie over onderwijs, inburgering, werk, vrijwilligerswerk, toelatingseisen, zelfstudie en financiën.

De tool bestaat uit losse zeshoekige kaarten waarmee jongeren en professionals verschillende routes kunnen bouwen en vergelijken. Zo wordt zichtbaar welke stappen nodig zijn, wat een keuze betekent voor het inkomen en welke ondersteuning kan worden ingezet. Doordat jongeren zelf kaarten kunnen pakken en verplaatsen, krijgen zij een actieve rol in het gesprek. De tool biedt overzicht en helpt om keuzes niet vóór, maar samen mét jongeren te maken. Mijn Ontwikkelpad is getoetst met jongeren uit de Jongerenaanpak en wordt verder ontwikkeld voor trajectbegeleiders en andere onderwijs- en inburgeringsprofessionals.

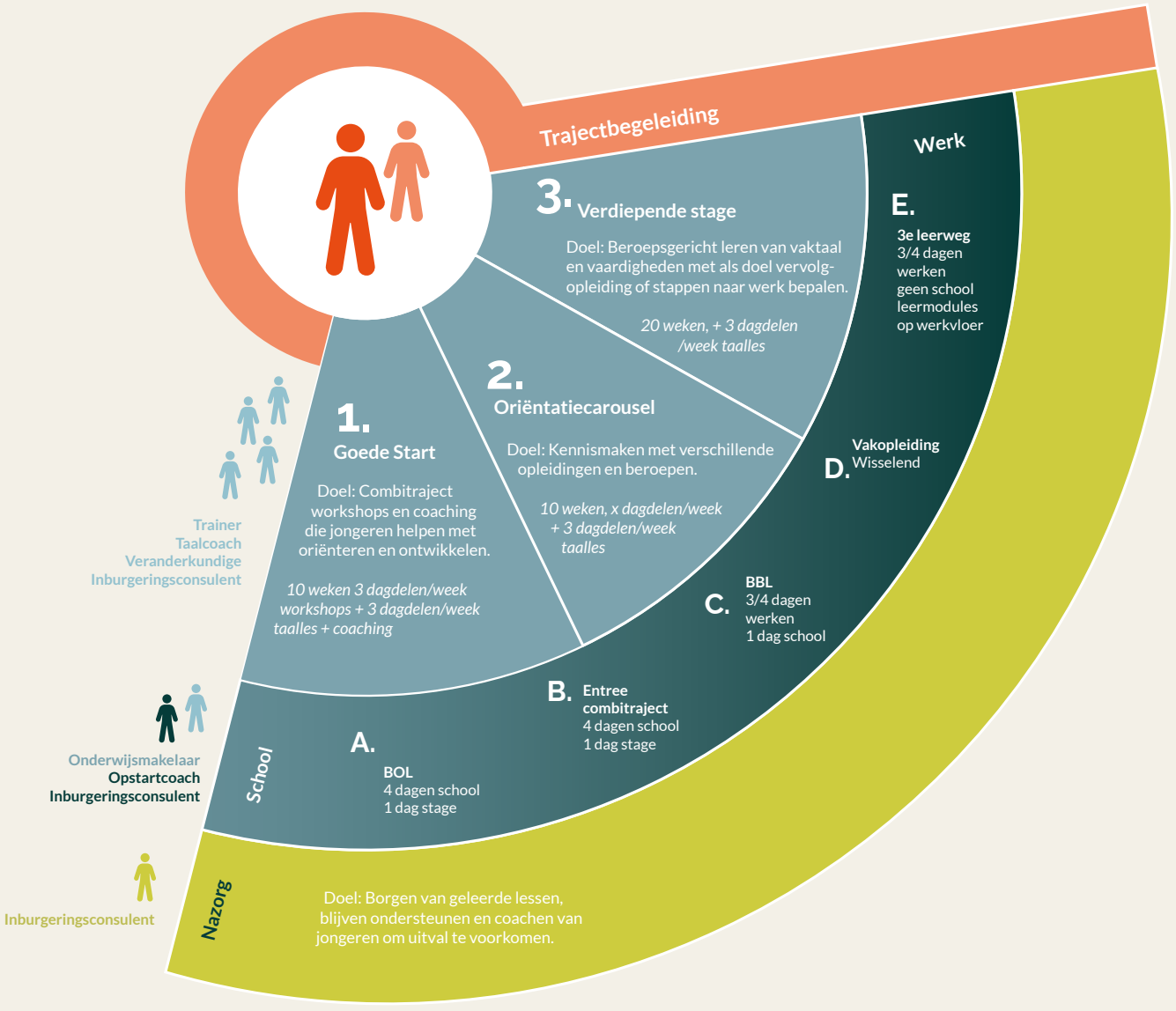

06

Invulling jongerenaanpak

Versnippering kwam in het onderzoek vaak naar voren. Veel professionals, organisaties en interventies bieden een deel van de oplossing, maar het is niet altijd zichtbaar hoe deze onderdelen met elkaar samenhangen.

Door de Jongerenaanpak als één geheel te visualiseren, komen deze losse elementen samen. De aanpak bestaat uit vier samenhangende modules: Goede Start, Oriëntatiecarrousel, Verdiepende stage en Nazorg. De visualisatie maakt de opbouw van het traject, de betrokken rollen en de verschillende routes naar onderwijs en werk zichtbaar. Ook laat zij zien dat nazorg geen losse toevoeging is, maar een standaardonderdeel van de aanpak om uitval na doorstroom te voorkomen.

06

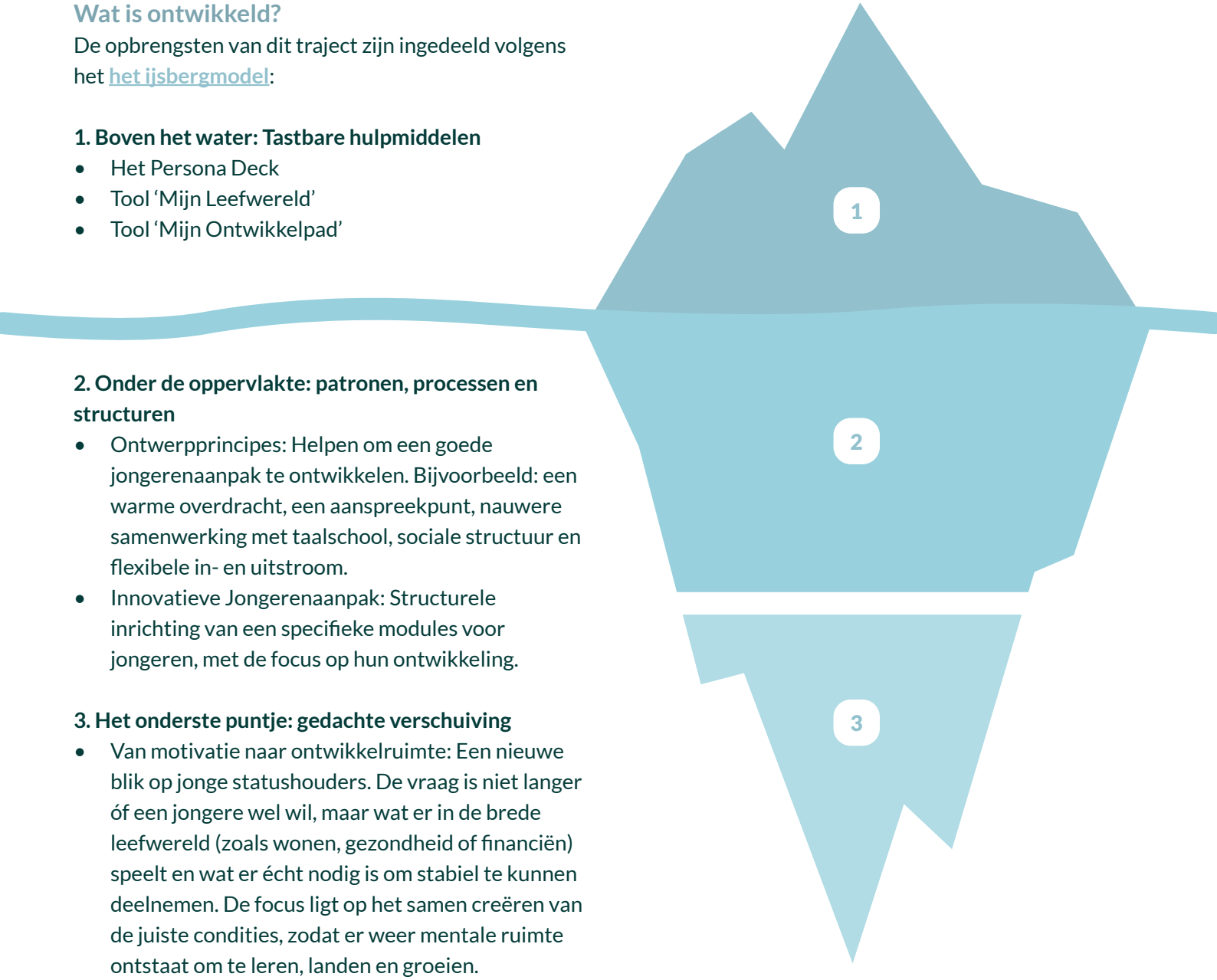
ontwerpen voor jongeren en professionals

Vanuit systemic design kijken we naar het hele systeem rondom de jongere: professionals, routes, regels, overdrachten, taalonderwijs, begeleiding, onderwijsinstellingen, werkgevers en beleidskeuzes. Dit traject was geen klassiek onderzoek, maar een ontwerpende aanpak waarin inzichten direct zijn vertaald naar concrete tools en een nieuwe manier van kijken.

Hierin is continu geschakeld tussen de verschillende systeemlagen: van de individuele leefwereld naar bruikbare werkvormen, van praktijksignalen naar strategische ontwerpprincipes, en van wet- en regelgeving naar een flexibele, werkbare praktijk in de uitvoering.

Wat is ontwikkeld?

De opbrengsten van dit traject zijn ingedeeld volgens het het ijsbergmodel:

1. Boven het water: Tastbare hulpmiddelen

- Het Persona Deck
- Tool 'Mijn Leefwereld'
- Tool 'Mijn Ontwikkelpad'

2. Onder de oppervlakte: patronen, processen en structuren

- Ontwerpprincipes: Helpen om een goede jongerenaanpak te ontwikkelen. Bijvoorbeeld: een warme overdracht, een aanspreekpunt, nauwere samenwerking met taalschool, sociale structuur en flexibele in- en uitstroom.
- Innovatieve Jongerenaanpak: Structurele inrichting van een specifieke modules voor jongeren, met de focus op hun ontwikkeling.

3. Het onderste puntje: gedachte verschuiving

- Van motivatie naar ontwikkelruimte: Een nieuwe blik op jonge statushouders. De vraag is niet langer óf een jongere wel wil, maar wat er in de brede leefwereld (zoals wonen, gezondheid of financiën) speelt en wat er écht nodig is om stabiel te kunnen deelnemen. De focus ligt op het samen creëren van de juiste condities, zodat er weer mentale ruimte ontstaat om te leren, landen en groeien.

07

tot slot

Wat lost dit op?

Voor jongeren zorgt deze aanpak voor meer erkenning en een betere aansluiting op het aanbod. Het wordt duidelijker wat zij nodig hebben om te kunnen leren, volhouden en doorgroeien.

Voor professionals ontstaat een gedeelde taal en de mogelijkheid om oplossingen met elkaar te verbinden. De matrix, persona's en stoplichten helpen om patronen te herkennen, gesprekken scherper te voeren en samen te werken over routes, afdelingen en organisaties heen.

Voor WeenerXL biedt het onderzoek een stevige basis om gerichter te investeren in routes, programma's en begeleiding. Voor beleid en uitvoering laat deze case zien waarom investeren in jongeren nodig is. Uitval verminderen begint bij een aanbod dat aansluit bij hun ontwikkelfase. Hun ontwikkeling stopt niet bij 18 jaar. Juist dan zijn structuur, perspectief, begeleiding en ruimte nodig om onderwijs, werk en zelfstandigheid op te bouwen.

Als we dit niet doen, kunnen de maatschappelijke kosten uiteindelijk hoog oplopen. Denk aan jongeren die herhaaldelijk terugkeren in een uitkering, niet duurzaam aan het werk komen terwijl er personeelstekorten zijn, of verder vastlopen. Daarmee raakt deze case aan een bredere landelijke opgave. Ook andere gemeenten zoeken naar manieren om jonge statushouders beter te begeleiden binnen de inburgering.

De kern

Deze case laat zien hoe ontwerpend onderzoek helpt om beleid, praktijk en leefwereld dichter bij elkaar te brengen. Door jongeren zelf te spreken en patronen zichtbaar te maken, ontstaat een rijker beeld van wat er werkelijk speelt. Daarmee wordt duidelijk welke systeemcondities hun ontwikkeling mogelijk maken of juist belemmeren.

Zo vormt het onderzoek een startpunt voor verandering op verschillende niveaus: in het dagelijkse contact tussen professional en jongere, in de inrichting van de Jongerenaanpak en in de manier waarop beleid beter kan aansluiten op de leefwereld van jongeren. We hebben oplossingen tastbaar en uitvoerbaar gemaakt en werken tegelijkertijd op een dieper niveau. We ontwerpen niet alleen materialen of trajecten, maar helpen systemen anders te kijken, anders te praten en anders te handelen.

Want jonge statushouders vallen niet zomaar uit. Vaak vallen zij tussen verwachtingen, regels, routes en leefwerelden in. Door hun ontwikkelruimte zichtbaar te maken, kunnen we beter begrijpen waar het schuurt én organiseren wat nodig is om hun potentieel tot bloei te laten komen.

In opdracht van Weener XL
Uitgevoerd door Social Envoy
Gesubsidieerd door AMIF